

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE COĞRAFYA EĞİTİMİ

GEOGRAPHY EDUCATION IN PRESCHOOL PERIOD

Yrd.Doç.Dr. Münevver CAN YAŞAR
Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
munevver2002@yahoo.com

Yrd.Doç.Dr. Güzde İNAL
Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
ggozdeinal@gmail.com

Arş.Gör. Özgün UYANIK
Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
ozgunuyanik@hotmail.com

Prof.Dr. Hakkı YAZICI
Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
hyazici@aku.edu.tr

*“Eğer dünya yuvarlaksa benim üstümde durduğum kısım neden dümdüz?”
(Conway ve Pointon, 2003)*

Öz

Coğrafya insanların dünyayı gözlemlemesini, düşünmesini, tanımasını ve anlamasını sağlayan ve dünyadaki insanları birbirine bağlayan bir deneyim alanıdır. Çocukların dünya hakkında sordukları sorular, coğrafyaya ilgi ve merakın erken yaşlardan itibaren ortaya çıktığını göstermektedir. Doğuştan getirdikleri merak duygusu ve keşfetme isteği ile doğal coğrafyacılar olan çocukların, bu özelliklerinin okul öncesi dönemden itibaren gelişim düzeylerine uygun olarak planlanmış coğrafya eğitimi ile desteklenmesi önemlidir. Coğrafya eğitimi çocukların, kendilerini ve çevrelerini keşfetmesini, farklı kültürlerdeki insanlarla anlamlı ilişkiler kurmasını ve çevreye karşı daha duyarlı ve bilinçli olmalarını sağlamaktadır. Coğrafi kavramların erken yaştan itibaren doğru bir şekilde öğrenilmesi çocuğun gelecekteki akademik becerilerini olumlu yönde etkileyecektir. Bu noktadan hareketle çalışmada, okul öncesi dönemde coğrafya eğitiminin önemi, amaçları ve okul öncesi dönemde coğrafya eğitiminde yer alan temel bilim alanları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın okul öncesi dönem çocukları ile çalışan eğitimcilere ve araştırmacılara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Okul öncesi eğitim, coğrafya eğitimi, coğrafya eğitiminde temel bilim alanları

Abstract

Geography is a the process of experience series which enables human beings to observe, explore and understand the world while allowing connections with the other people on earth. Children's queries about the world show that the interest and the curiosity towards geography emerge at early ages. It is important to encourage children's innate curiosity and their enthusiasm for exploring, which make them natural geographers, with developmentally appropriate geography teaching starting at pre-school level. Geography teaching provides children with sensitivity to environment together with a deeper understanding and awareness towards their surroundings and facilitates meaningful relationships among the people from other cultures. Learning geographical concepts in early years is likely to affect the following academic skills in positive manner. In this respect, this study deals with the importance of geography teaching at pre-school level, teaching objective throughout this process and basic sciences embedded in geography teaching. This study is intended to serve as a guide for educators teaching children at early ages and future studies regarding this issue.

Keywords: early childhood education, geography education, basic sciences

1. GİRİŞ

Coğrafya, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanı konularını bütünleştiren geniş kapsamlı bir alan olması nedeniyle insanların gözlem, araştırma ve yorumlama yoluyla karşılaştıkları problemlerin çözümünde başvurdukları bilim dalları arasında yer almaktadır.

Coğrafya birey ve toplumların, yeryüzünde meydana gelen fiziki ve beşeri olayların sebepleri, neye benzediği, nasıl değiştiği ve gelecekte nasıl değişiklikler gösterebileceğini anlama üzerine odaklanmış bir bakış açısidir (Catling, 2004; Kızılcıoğlu ve Taş, 2007). Coğrafya, insanın içinde yaşadığı çevrenin doğal özelliklerini, insan-doğal çevre etkileşimini ve bu etkileşim sonucu insanın ortaya koyduğu beşeri ve ekonomik etkinlikleri dağılışı, ilgi-bağlılık ve nedensellik prensipleri çerçevesinde inceleyerek sonuçlarını açıklayan bir bilimdir (Şahin, 2006; Öztürk, 2010). Owen ve Ryan (2006) coğrafyayı, bütün çeşitlilikleri ile yeryüzü ile insan arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlamaktadır.

Bütün bilimlerde olduğu gibi coğrafyanın merkezinde de insan vardır. İnsanlar yeryüzünde bulunan farklı yerleri, diğer insanları, kendileriyle yaşadıkları yerler arasındaki mekansal ilişkileri, algılama ve anlama ihtiyacı duymaktadırlar (Şahin, 2006). Bu nedenle de insanların coğrafya eğitimine ihtiyacı erken yaşlardan itibaren ortaya çıkmaktadır. Çocuklar erken dönemden itibaren doğal gelişim süreci içerisinde kendileri ve dış dünyalarıyla ilgili eşsiz bir merak sahiptirler ve insanları, yerleri, çevrelerini inceleme arzusu içindedirler (Tuğrul ve Güler, 2007). Çocuklar çevrelerini keşfetmeye başladıklarında dünya hakkında bilgi edinmeye ve dünyayı anlamaya başlarlar. Catling (1993) coğrafi keşfin çocuğun gelişiminin doğal bir parçası olduğunu, Wiegand (1993), Blyth ve Krause (1995), Palmer ve Birch (2004) gibi araştırmacılar da “çocukların doğal coğrafyacılar olduğunu” belirtmektedirler. Doğuştan getirdikleri merak duygusu ve keşfetme isteği ile doğal coğrafyacılar olan çocukların, bu özelliklerinin okul öncesi dönemden itibaren gelişim düzeylerine uygun olarak planlanmış coğrafya eğitimi ile desteklenmesi önemlidir. Coğrafi kavramların erken yaşta itibaren doğru bir şekilde öğrenilmesi çocuğun gelecekteki akademik becerilerini olumlu yönde etkileyecektir.

Okul öncesi dönemde coğrafya eğitimi, genel olarak “dünya hakkında bilgilenmek ve dünyayı anlamak” olarak tanımlanmaktadır. Catling (2004) aşağıda belirtilen noktaların okul öncesi dönemde coğrafya eğitimi kapsamında yer aldığını belirtmektedir. Coğrafya eğitimi çocukların;

- Nerede olduğunu ve bulunduğu yerde neler olduğunu fark ederek “yer kavramını” anlamalarına,
- Çevre, doğal ve yapay dünya, yeryüzü şekilleri ve sosyal çevre hakkında anlayış geliştirmelerine,

- Çevre özelliklerini ve çevreyi şekillendiren süreçleri tanımlayabilmek için kavram geliştirmelerine,
- Çevrelerindeki dünyanın uzamsal kurgusunu ve çevrelerindeki uzamsal dağılımları, biçimleri ve ilişkileri anlamalarına,
- Yaşadığı yer hakkında algıya sahip olmalarına, bu yerlerin kendileri için önemini, etkisini, yaşadığı yerleri ve çevreleri iyileştirecek değer ve tutumlara sahip olmalarına,
- Yerel düşünceden küresel algıyla dünyayı görme, anlama, yorumlama ve değer verme açısından haritaların değeri ve özellikleri hakkında fikir sahibi olmalarına,
- Çevredeki doğal ve yapay kaynaklı değişikliklerin nasıl meydana geldiğini ve etkilerini anlamalarına,
- Yerel ve küresel ölçekte dünyayı nasıl koruyacaklarına dair bir anlayış geliştirmelerine,
- Kendi bölgelerindeki ve diğer bölgelerdeki insanların nasıl birbirine bağlı olduğunu anlamalarına ve dünya üzerindeki insanlar ile çevrelerin çeşitliliği hakkında bilgi sahibi olmalarına,
- Bilgi, duygu, davranış, uygulama ve değer yargısı geliştirerek çevreye uyum sağlamalarına yardımcı olan bir alandır.

Coğrafya eğitimi, çocukların, yaparak yaşayarak ve eğlenerek öğrenme, çok yönlü ve yaratıcı düşünme, ileriye görebilme, edinilen bilgileri günlük yaşamda kullanabilme, kendisi ile diğer insanlar ve dünya arasında bağlantı kurma, duyguları anlama ve duygularını farklı yollarla ifade etme, problem çözme, akıl yürütme, planlama, farklı araçları kullanma (harita, pusula, yerküre vb.), zaman kavramını anlama becerilerini ve coğrafi kavram bilgisi kazanmalarını desteklemektedir (Akbulut, 2004; Barnes, 2004; Tanner, 2004; Mackintosh, 2004; Öztürk, 2010). Okul öncesi dönemde etkili coğrafya eğitiminin verilebilmesi için coğrafya eğitiminin amaçlarının bilinmesi gerekmektedir.

Okul Öncesi Dönemde Coğrafya Eğitiminin Amaçları

- Çocukların çevrelerine ve dünya üzerindeki bir dizi fiziksel ve beşeri durumlara olan ilgisini artırmak,
- Çocukların dünya hakkındaki bilgi, anlayış ve farkındalığını artırmak,
- Çocukların uzamsal farkındalığı ve anlayışını geliştirmek,
- Çocukların mekanda konum algısını geliştirmek,
- Çocukların farklı bölgeler ve özellikleri hakkındaki bilgilerini artırmak,

- Çocukların yaşadıkları yer olarak dünyayı, kendi evleri olarak görmelerini ve sürdürülebilirliğin ne kadar önemli olduğunu anlamalarını sağlamak,
- Çocukların kendi davranışlarının, kendileri ve hiç bilmediği diğer insanlar üzerindeki etkilerini anlamalarını sağlamak,
- Çocukların dünyadaki güzellikler hakkında merak duygusunu artırmak,
- Çocukları yerleşim yerlerinin geleceği ve çevrenin kalitesi konusunda bilinçlendirmek,
- Çocukların dünya ve canlılar ile ilgili sorumluluk duygularını artırmaktır (Conway ve Pointon, 2003; Catling, 2004; Owen ve Ryan, 2006; Palmer ve Birch, 2004).

Conway ve Pointon (2003) coğrafya eğitiminin; beceriler, bilgi düzeyi ve kavrama ile değer ve tutumlara göre üç alt alana ayrıştırılabilen öğretim hedefleri ile gerçekleştirilebileceğini belirtmektedirler.

<p>Beceriler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grafik becerileri: harita hazırlama, kullanma ve okuma; küre ve atlas kullanımı; fotoğraf, çizim ve grafik kullanımı • İnceleme gezileri ve sorgulama becerileri: gözlem, araştırma, deney, analiz ile birincil ve ikincil kaynakların yorumlanması 	<p>Bilgi düzeyi ve kavrama</p> <ul style="list-style-type: none"> • Genel bölgesel bilgi • Özel bölgesel bilgi (Örn. Yaşanılan yer ve yakın çevresi) • Anahtar kavramları anlama: <i>Konumlandırma:</i> Bu yer nerede? Bu yerin diğer yerlerle benzerlikleri-farklılıkları neler? <i>Biçimler:</i> Bu yer neye benziyor? Bu yerin binaları, parkları, dükkanları vb. ne şekilde konumlandırılmıştır? <i>İlişkiler:</i> Bir yer içindeki farklı öğeler arasındaki ilişkiler (İnsanlar nerelerde yaşıyor? Nerelerden alışveriş yapıyorlar? vb.) <i>Süreçler:</i> Çevredeki (bölgesel ve küresel) biçimlerin ve ilişkilerin altında yatan nedenleri ve bunların zaman içinde nasıl değiştiğini anlamak <i>Benzerlik ve farklılıklar:</i> Bu yerin diğer bir yerle benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
<p>Değer ve tutumlar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Diğer insanlar ve yerler ile ilgili olmak • Farklı kültürlerin farkında olmak ve bunları içselleştirmek • Çevreye karşı duyarlı olmak • Kaynakların bilinçli tüketilmesi ve korunması için duyarlı olmak • Çevre ile ilgili farklı yaklaşımların bilincinde olmak 	

Kaynak: Conway ve Pointon, 2003:346

Okul öncesi eğitim programında çocukların gelişimsel özellikleri doğrultusunda geliştirilmiş amaç ve kazanımlarla uyumlu olan coğrafya eğitiminin amaçlarının eğitimciler tarafından bilinmesi, coğrafya eğitiminde önemlidir. Bununla birlikte Coğrafya Derneği (Geographical Association), okul öncesi dönemdeki coğrafya eğitiminin temel aşamasında etkin öğrenmenin gerçekleştirilmesi için üç ana ilke tanımlamıştır (Geographical Association, 2003). Bunlar;

- Çocuklar kendilerinin başlattığı veya içine dahil oldukları oyunlar yoluyla öğrenirler.
- Çocukların eğitiminde bütüncül yaklaşımı yansıtan gelişimsel özellikleri dikkate alan “öğrenme alanları” arasında bağlantılar kurulmalıdır.

- Çocuklar kendilerine değer verildiğini anladıklarında, kendilerini güvende hissettiklerinde ve akranları ile yetişkinler arasında olumlu ilişkiler kurabildiklerinde en iyi öğrenmeyi gerçekleştirirler.

David'e (1999) göre çocuklar, öğrenmeyi en iyi şekilde gerçekleştirilebilmeleri için kendilerinin başlattığı ve yön verdiği oyunlara gereksinim duymaktadırlar. Çocuklar duyu organları sayesinde etraflarındaki dünyayı tanımak ve anlamak için farklı öğrenme yaşantılarıyla araştırmak, keşfetmek, yansıtmak ve değerlendirmek gibi bir dizi bilişsel süreç içerisine girerler. Çocuklar ilk elden kazandıkları bu deneyim ve algısal etkileşimleri sayesinde karşılaştıkları yeni kavramları anlamak, genişletmek ve pekiştirmek için de oyunu kullanırlar (Martin ve Owens, 2004). Coğrafya gerçek yerleri, insanları ve gerçek yaşama dair her şeyi yerinde incelediğinden, okul öncesi dönemden itibaren çocuklar kendilerini, çevrelerini, diğer canlıları ve dünya üzerindeki hareketlerinin önemini oyun yoluyla anlamaya başlarlar (Tanner, 2004). Bu nedenle çocukların, dünya hakkında bilgilerini arttıran ve içlerinde merak duygusu uyandıran öğrenme yaşantılarını oluşturmak önemlidir (Conway ve Pointon, 2003). Coğrafya eğitimi sırasında bu özellik göz önünde bulundurularak eğitim ortamları hazırlanmalı ve çocuklara bu doğrultuda uyarıcı materyaller sunulmalıdır. Okul öncesi dönemde coğrafya eğitiminde, çocukların gelişimsel özellikleri dikkate alınarak bütüncül yaklaşımla hazırlanan etkinlikler, çocukların bilgi ve becerilerini desteklemekte ve onların neler yaptığını ve nasıl yaptığını yansıtmasına olanak tanımaktadır (Martin ve Owens, 2004). Çocuklar, öğrenme sürecinde kendilerine değer verildiğini hissettiklerinde güven ve bağımsızlık duygusu geliştirerek oyunlarında kendilerini daha kolay yansıtabilmekte, bu da onları yeni keşifler yapmaya cesaretlendirmektedir.

Eğitimin hemen hemen her kademesinde olduğu gibi okul öncesi eğitim sürecinde de coğrafya; çevreye, insana ve zamana dair konuları içermektedir (Kızılçaoğlu ve Taş, 2007). Okul öncesi dönemde coğrafya eğitiminde, çocukların dünyayı anlamalarını ve kavramalarını destekleyen farklı öğrenme alanları tanımlanmaktadır. Blyth ve Krause (1995), ortaya koydukları coğrafya ilerleme modelinde öğrenme alanlarını yerel bölge, yakın çevre, uzak çevre ve daha büyük çapta dünya olmak üzere dört grupta toplamıştır. Ünlü (2001), okul öncesi eğitimi programlarında fiziki ve beşeri coğrafya alanında çeşitli konuların yer aldığını belirtmiştir. Bunlar; dünya, atmosfer, gezegen, iklim, su, yağmur, kar, rüzgâr, kıta, su, okyanus, toprak, kutup, ekvator, çöller, bitkiler, orman, hayvanlar, mevsimler, mevsimlerin özellikleri, yıl, aylar, gece-gündüz, zaman, sabah, akşam, saat, gökyüzü, uzay, güneş, güneş sistemi, enerji kaynakları, insan, yerleşme, yerleşme tipleri, ulaşım ve çevre vb. konulardır. Conway ve Pointon'e (2003) göre, çocukların coğrafi becerileri kazanmalarında üç öğrenme alanı bulunmaktadır. Bu üç öğrenme alanı; yerel bölgesel bilgi, genel bölgesel bilgi ve konumlandırma, biçimler, ilişkiler, süreçler, benzerlik ve farklılıklar gibi anahtar kavramları kapsamaktadır. Catling (2004) de okul öncesi ve ilköğretim coğrafya programının merkezinde üç ana öğrenme alanı olduğunu vurgulamaktadır. Bunlar; yer anlayışı, doğal ve sosyal (ya da insan) çevre anlayışı ve mekanda konum anlayışıdır. Kızılçaoğlu (2006), coğrafya eğitiminde insan, doğa ve

toplumun temel öğrenme alanları olduğunu belirtmektedir. Öztürk (2010) ise coğrafya eğitimini; konum ve zaman, doğal çevre ve insan etkileşimi, beşeri ve ekonomik coğrafya ve bölgeler olmak üzere dört öğrenme alanı başlığı altında ele almıştır.

Çocuklara başta yakın çevreleri olmak üzere, üzerinde yaşadıkları ülkeler ve dünya hakkında bilgi sahibi olmalarına katkı sağlayan coğrafya eğitiminde (Ünlü ve Alkış, 2006), öğrenme alanlarında farklılıklar olmakla birlikte, hepsinde doğal çevre ve insan vurgusu öne çıkmaktadır. Bu çalışmada ise okul öncesi dönemde coğrafya eğitiminde yer alan temel bilim alanları aşağıda verilen şekilde ele alınmıştır.

- Mekan/uzay ve zaman
- Yerel coğrafya
- Fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya
- Doğal çevre ve insan etkileşimi

Okul Öncesi Dönemde Coğrafya Eğitiminde Yer Alan Temel Bilim Alanları

Mekan/Uzay ve Zaman; Mekan (uzay), nesnelere arası mesafeyi, nesnelere arası ilişkileri, konum, yön ve mesafeyi içermektedir (Aktaş-Arnas, 2010; Kesicioğlu ve Alisinanoğlu, 2010). Tian ve Huang (2009), çocukların emeklemeye başladığı andan itibaren mekan kavramının gelişmeye başladığını ve çocukların bloklarla inşa, kaybolan oyuncaklarını arama, masanın altına saklanma, sandalyeye tırmanma gibi günlük etkinliklerindeki deneyimler aracılığıyla mekan kavramının okul öncesi dönemde gelişmeye devam ettiğini belirtmektedirler. Çocuklar elde ettikleri deneyimler aracılığıyla mekan ile ilgili uygun sözcükleri kullanmayı öğrenirler. Mekan ile ilgili sözcükler şu şekilde gruplanabilir (Kandır ve Orçan, 2010).

Yer konum sözcükleri: Üstünde, uzağında, tepesinde, üzerinde, altında, içinde, dışında, içine doğru, dışarısında, üst, alt, önünde, arkasında, ötesinde, yanında, bitişiğinde, arasında, aynı/farklı taraf.

Hareket sözcükleri: Yukarı, aşağı, ileri, geri, etrafında, içinden geçerek, e/a, den/dan -e doğru, -den uzak, yandan, bir tarafından öbür tarafa, ileri ve geri, doğru, eğri yol.

Mesafe sözcükleri: Yakın, uzak, -e yakın, -den uzak, en kısa/en uzun yol.

Okul öncesi eğitim programlarında yer alan oyunlar ve etkinlikler, çocukların yer konum, hareket ve mesafe gibi mekansal ilişki farkındalıklarını destekler. Çocuklar mekansal ilişkileri çizimlerde, modellerde ve haritalarda tanımlamaya başlarlar. Okul öncesi dönemde, basit haritalarla deneyler, konum sözcükleri ve cisimleri çeşitli konumlara göre manipüle etme çocukların mekansal mantığının gelişmesinde önemlidir. Örnek olarak; çocuklar, sınıflarında bulunan (ya da saklanan) bir kuklayı eğitimcinin verdiği haritayla bulmaya çalışabilirler. Harita, yön sözcüklerini, geometrik

biçimleri gösteren işaretleri, adım sayısı cinsinden işaretler arasındaki mesafeyi ve bulunacak olan kuklanın resimsel gösterimini içermelidir (Copley, 2000). Blades ve Spancer (1987) araştırmalarında üç yaşındaki çocukların basit haritalardan faydalanabildiklerini, Spancer ve Darvizeh (1981) ise bu yaştaki çocukların daha önce seyahat edilen rotaları sadece fotoğraflara bakarak hatırlayabildiklerini ortaya koymuşlardır (Akt: Martin ve Owens, 2004). Çocuklar okula başlamadan önce haritalarla ilgili birçok yaşantıya sahiptirler. Televizyondaki hava durumu haritası, oyun parklarındaki, hayvanat bahçelerindeki, tatil köylerindeki ve doğa parklarındaki resimli haritalar, kartpostallardaki haritalar, yol ve şehir haritaları çocuklarda merak ve keşfetme duygularını uyandıran keyifli materyallerdir. Haritalar çocukların, çizim, hareket, konumlandırma ve uzaklığı anlamalarında önemlidir. Bu nedenle haritalar, okul öncesi eğitim programlarında yer alan birçok etkinlikte kullanılabilir. Çocuklarla yapılan harita çalışmaları, çizim, boyama, kolaj yapma ve modellemeyi içine almalıdır (Conway ve Pointon, 2003; Mackintosh, 2003). Harita çalışmalarında ayrıca çocukların ilgisini çekerek fikir sahibi olmaları ve onlara somut yaşantılar sağlamak için atlaslar, pusulalar ve yer küre modellerinden de yararlanılabilir.

Zaman, çocuklukta oluşan bir kavramdır. Bir yetişkinin zaman bilinci ve kronoloji kavramının gelişimi yavaş, karmaşık, ardışık ve birikimli bir görevdir. Başlangıçta çocukların zaman kavramı biraz belirsizdir (Banks ve Banks, 1999). Piaget'e göre zaman kavramının gelişimi uzun ve zor bir süreçtir. Bunun gerçekleşmesi için çocukların bazı bilişsel süreç becerilerini kazanmaları gerekmektedir. Bu süreçlerden biri olayları zaman içinde sıralama becerisidir. İkinci süreç ise sınıflandırma becerisidir (Kurtuluş, 1999). Zaman kavramının içinde saat (saat, dakika, saniye, salise), takvim (haftanın günleri, aylar, mevsimler, yıllar, tarih) kavramları yer almaktadır. Ayrıca, sabah, öğlen, akşam, gece, gündüz, dün, bugün, yarın, şimdi, önce, sonra, erken, geç, bazen, her zaman, hiçbir zaman, bir varmış bir yokmuş, ne zaman gibi sözcükler de zaman ifadeleridir (Kandır ve Orçan, 2010). Okul öncesi dönemdeki çocuklar zaman ile ilgili sözcükleri günlük yaşamlarında doğru kullanamayabilirler. Zamanın farkında olma becerisinin gelişiminde çocuklar yetişkin desteğine ihtiyaç duyarlar. Doğan-Temur ve İnan (2011) anasınıfı öğretmenlerinin zaman kavramını ele alış biçimlerini inceledikleri araştırmalarında, öğretmenlerin çocukların genellikle şimdiki zamanı, sabah-öğlen-akşam kavramlarını daha kolay öğrendiklerini, fakat geçmiş ve gelecek zaman ile ilgili kavramları daha zor öğrendiklerini düşündüklerini belirlemişlerdir. Ayrıca araştırmada, öğretmenlerin zaman ile ilgili kavramları öğretirken soru-yanıt ve sohbet yöntemlerini kullandıkları saptanmıştır. Eğitimcilerin okul öncesi eğitim programı çerçevesinde gelişim özelliklerini dikkate alarak çocukların doğrudan deneyim kazanabilecekleri etkinliklere yer vermeleri gerekmektedir. Eğitimcilerin planladıkları etkinliklerde çocukların kavramlara ilişkin somut yaşantılar geliştirebilecekleri drama yöntemi gibi yöntemleri farklı etkinliklerle kaynaştırmaları önemlidir. Örnek olarak; çocuklarla dünyanın hareketlerine bağlı olarak gece, gündüz ve mevsimsel değişikliklerle ilgili bilim, dil ve oyun etkinlikleri kaynaştırılarak planlanabilir.

Yerel Coğrafya: Yerel coğrafya, yeryüzündeki kıta, ülke veya bölge gibi sınırları belli bir alanın fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerini inceler. Bu nedenle yerel coğrafya bölgesel coğrafya olarak da bilinmektedir (Güner, 2007). Örnek olarak; Türkiye coğrafyası bir yerel coğrafya konusu olabilir (Şahin, 1998). Okul öncesi dönemde yerel coğrafya çalışmalarında “Bizim Okulumuz”, “Bizim Köyümüz”, “Gezilerimiz”, “Nerede Yaşıyorum?”, “Evler”, “Yaşanacak Bir Yer” gibi kendilerine en yakın ortamdaki temalara yer verilmektedir. Yakın çevreye yapılan inceleme gezileri de bu çalışmalara tema oluşturabilir. İnceleme gezileri, çocukların yakın çevresini algılama ve yorumlamada kullanacağı coğrafya ile ilgili kavramları kullanabilmesi için bir fırsattır (Kandır vd., 2011). Örnek olarak; okul bahçesine, okula yakın bir parka, ormana, botanik bahçesine vb. inceleme gezileri düzenlenerek çocukların gözlem ve inceleme yapmaları sağlanabilir. Çevrenin fiziksel özelliklerine (dağlar, denizler, nehirler, tepeler, tarlalar, yerleşim şekilleri vb.) yoğunlaşarak çocukların gözlem yapmalarına fırsat verilebilir. Gezi sırasında çekilen fotoğraflar, görüntüler ve çocukların yaptıkları resimler sınıfta etkinlikler sırasında kullanılabilir gibi yapılan bu çalışmalar ailelerle de paylaşılabilir.

Fiziki, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya: Fiziki Coğrafya, doğal çevrenin elemanları ile doğal çevrede meydana gelen ve insan topluluklarını etkileyen doğal olayları inceler. Fiziki Coğrafya yer şekillerinin oluşumunu, gelişimini ve bunların yerin yapısındaki taşlarla ve iklimle ilişkilerini araştıran, Jeomorfoloji (Yer Şekilleri Bilimi); yeryüzünde bulunan çeşitli iklim tiplerini, bunların özelliklerini ve yeryüzündeki dağılışı araştıran Klimatoloji (İklim Bilimi); yeryüzünde bulunan bitki ve hayvan topluluklarını, bunların özelliklerini, diğer coğrafi faktörlerle ilişkilerini ve yeryüzündeki dağılışı inceleyen Biyocoğrafya (Canlılar Coğrafyası); akarsular, göller ve denizlerin özelliklerini ve dağılışı inceleyen Hidroğrafya (Sular Coğrafyası) ve yeryüzündeki toprakları, oluşumlarını, özelliklerini ve dağılışı inceleyen Toprak Coğrafyası bilim dallarından oluşur (Baydil, 2001; Şahin, 2006; Güner, 2007). Okul öncesi eğitim programında çocukların gelişimsel özellikleri doğrultusunda Fiziki Coğrafya içerisindeki yeryüzü şekilleri, iklim, bitki ve hayvanların özellikleri, akarsu, göller ve denizlerin özellikleri, toprağın oluşumu ve özellikleri gibi temalara yer verilmektedir. Bu temalar, daha çok bilim (fen-doğa ve matematik) etkinliklerinde ele alınmakla birlikte dil, müzik, oyun ve okuma-yazmaya hazırlık çalışmaları gibi etkinlikler içerisinde de farklı boyutlarda ele alınmaktadır.

Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, insan topluluklarını ve toplumların çeşitli faaliyetlerini konu edinir. Beşeri Coğrafya nüfus ve çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen Nüfus Coğrafyası; yerleşme olayının doğal çevre etmenleri ve insan ile olan ilişkilerini inceleyen Yerleşme Coğrafyası; siyasi faaliyetlerin mekana bağlı olarak değişimlerini inceleyen Siyasi Coğrafya; geçmiş dönemlerdeki coğrafi durumları inceleyen Tarihi Coğrafya; coğrafi çevre şartları ile çeşitli sağlık sorunları ve hastalıklar arasındaki ilişkiyi inceleyen Tıbbi Coğrafya bilim dallarından oluşur. Ekonomik Coğrafya ise tarım üzerindeki doğal ve kültürel etmenleri, tarım tiplerini, belli başlı tarım ürünlerini, hayvancılık

ve ormancılık faaliyetlerini inceleyen Tarım Coğrafyası; insan, çevre ve sanayi faaliyetleri arasındaki ilişkileri inceleyen Sanayi Coğrafyası; başlıca enerji kaynaklarını, bu enerji kaynakları ile fiziki koşullar arasındaki ilişkileri ve etkileri, enerji kaynaklarının yeryüzüne dağılımlarını ve dağılım sebeplerini inceleyen Enerji Coğrafyası; ulaşım sistemleri ile doğal ve beşeri şartlar arasındaki ilişkileri inceleyen Ulaşım Coğrafyası; doğal kaynakların dağılımı, sınıflandırılması ve işletilmesini inceleyen Doğal Kaynaklar Coğrafyası; turizm etkinliklerinin türünü ve turizm faaliyetlerinin dağılımını inceleyen Turizm Coğrafyası; ticaretin yeri, önemi, üretim ve tüketim merkezleri arasındaki ilişkileri inceleyen Ticaret Coğrafyası bilim dallarından oluşur (Baydil, 2001; Şahin, 2006; Güner, 2007). Okul öncesi eğitim programında Beşeri ve Ekonomik Coğrafya kapsamında; kalabalık, تنها, az, çok gibi kavramlarla nüfus; tarihsel süreçte insan ve insan yaşamını etkileyen çevrenin özellikleri, insan yaşamını etkileyen hastalıkların iklimle ilişkisi, tarım ve tarım ürünleri, sanayileşmenin insan yaşamına etkisi, enerji kaynakları ve bunların etkin kullanımı, ulaşım araçları ve özellikleri, doğal kaynakların önemi ve korunması, turistik alanlar, turizm etkinlikleri, ticari malların üretimi ve tüketimi gibi temalar farklı etkinlikler içerisinde ele alınmaktadır.

Doğal Çevre ve İnsan Etkileşimi: Çevre tüm canlıların biyolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamsal işlevlerini sürdürdüğü ortamdır (Başal, 2005). Erol (1982) coğrafi açıdan çevreyi, insanın çevresi içindeki her türlü faaliyetinin incelenmesi, insanla çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimin kurallarının ortaya konması şeklinde ifade etmektedir (Akt: Buhan, 2006). Çevre; insanlar, hayvanlar, bitkiler ve mikroorganizmalar olmak üzere canlı, hava, su, toprak, yer şekilleri, binalar, köprüler gibi doğal veya insanlar tarafından yapılan varlıklar olmak üzere cansız unsurlardan oluşmaktadır (Başal, 2005). Canlı ve cansız unsurları kuşatan her şey çevredir ve insanlar davranışları ve tepkileriyle çevreyi değiştirirler. Buna bağlı olarak, doğadaki her şey sürekli değişmekte ve bir alandaki değişim diğerlerinde de değişikliğe neden olabilmektedir (Kandır vd., 2011). Okul öncesi dönemde çevreye yönelik etkinliklerle çocuklar, insanların, bitkilerin, hayvanların, suyun, toprağın, güneşin, havanın birbirleriyle olan ilişkilerini fark ederler. Çevreye yönelik deneyimler çocukların hem kendilerini hem de doğal dünyayı keşfetmelerine olanak sağlar (Eliason ve Jenkins, 2003). Eğitimciler çocukları, doğal dünyayı araştırmak ve çevre ile etkileşimlerini sağlamak için duyularını kullanmaya teşvik etmelidirler. Çevre ile kurulan erken ilişki, çocuğun doğal çevreyi anlamasını sağlar, değer ve davranışlarını olumlu yönde etkiler ve çocuğun doğal çevreyi koruma ve kullanma ile ilgili duyarlılığını geliştirir. Çocukların, dünyanın zenginliklerini tüketmede ya da korumada çevrenin ve insanın oynadığı rolü anlamalarına yardımcı olur. Her çocuğun dünya ile etkileşimi sadece çocuğu değil, aynı zamanda dünyayı da etkilemektedir (Başal, 2005; Lind, 2005; Kandır vd., 2011).

Okul öncesi eğitimde her ülke kendi yaşam koşulları, gereksinimleri, kültürü ve eğitim anlayışına göre, birçok farklı eğitim yaklaşımları geliştirmiştir. Bunlardan en yaygın olarak görülen eğitim yaklaşımlarına, Montessori, Reggio Emilia, High-Scope ve Waldorf gibi eğitim yaklaşımları örnek olarak gösterilebilir. Her eğitim anlayışının ortak amacı, çocukların eğitimlerini erken

dönemden itibaren kaliteli hale getirerek, tüm gelişim alanlarına destek vermektir (Morrow, 2007). Bu doğrultuda Montessori eğitim yaklaşımında coğrafya materyalleri ile coğrafya konuları ele alınmakta, Reggio Emilia yaklaşımında proje yöntemi çerçevesinde coğrafya temel bilim alanlarına ilişkin farklı konular ele alınmakta, High-Scope yaklaşımında alan ve zaman gibi temel deneyimler doğrultusunda coğrafya temel bilim alanları küçük grup zamanında ele alınmakta, Waldorf yaklaşımında ise özellikle doğal çevre üzerinde durulmaktadır (Hohmann ve Weikart, 2000; Williams ve Johnson, 2005; Çakıroğlu-Wilbrandt, 2008; Kandır ve Kurt, 2010). Türkiye’de kullanılan okul öncesi eğitim programında ise coğrafya temel bilim alanları bilim etkinlikleri başta olmak üzere, dil, oyun, müzik, okuma yazmaya hazırlık çalışmaları ve serbest zaman etkinlikleri içerisinde ele alınmaktadır.

Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumlarında kullanılan “36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı”, çocukların tüm gelişim alanlarının (bilişsel, dil, sosyal-duygusal ve psikomotor) desteklenmesini esas alan gelişimsel bir programdır. Gelişim alanları doğrultusunda oluşturulan amaç ve kazanımlara ulaşılması için farklı konular araç olarak kullanılmaktadır (MEB, 2006). Okul öncesi eğitim programının özelliği nedeniyle, mekan/uzay ve zaman, yerel coğrafya, fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya, doğal çevre ve insan etkileşimi gibi temel bilim alanları; bilim etkinlikleri içerisinde fiziksel bilimler, yaşam bilimleri, dünya ve uzay bilimleri şeklinde ele alınmaktadır (Kandır vd., 2011). Okul öncesi eğitim programındaki gelişimsel amaç ve kazanımların tümü, bu temel bilim alanları ile uyum sağlamaktadır. Örnek olarak; bilişsel gelişim alanından “Olay ya da varlıkların çeşitli özelliklerini gözlemleyebilme”, dil gelişimi alanından “Görsel materyalleri okuyabilme”, sosyal-duygusal gelişim alanından “Yaşamın iyileştirilmesinde ve korunmasında sorumluluk alabilme” ve psikomotor gelişim alanından “Bedensel koordinasyon gerektiren belirli hareketleri yapabilme” amaçları ile araç olarak seçilen “Yağmur Bizi Nasıl Etkiler?”, “Karıncaların Evi”, Topraktaki İzler” ve “Fosiller Oluşturalım” gibi konularla coğrafyayla ilişkili temel bilim alanları ele alınabilir.

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul öncesi dönemde daha çok bilim etkinlikleri (fen-doğa ve matematik etkinlikleri) içerisinde ele alınan coğrafya eğitimi kapsamındaki temel bilim alanları, ilköğretimde Hayat Bilgisi Öğretim Programı (1., 2. ve 3. sınıflar) Fen ve Teknoloji Öğretim Programı (4. ve 5. sınıflar) ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (4. ve 5. sınıflar) içerisinde yer alan coğrafya ile ilgili kavramlara, ilkelere, bilgi ve becerilere temel oluşturmaktadır.

Okul öncesi dönemde coğrafya eğitimi mekan/uzay ve zaman, yerel coğrafya, fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya, doğal çevre ve insan etkileşimi gibi temel bilim alanlarını kapsamaktadır. Temel bilim alanları ile ilgili etkinlikler, coğrafya eğitiminin amaçları ve ilkeleri doğrultusunda okul öncesi dönem çocuklarının gelişim seviyesine uygun olarak yaparak yaşayarak ve eğlenerek öğrenmelerine fırsat verecek şekilde planlanmalıdır. Böylece coğrafya eğitimi; çocukların çevreye uyumunu,

etrafında gelişen olayları fark ederek yorumlama gücü kazanmasını, diğer insanlarla ve çevre ile olan etkileşimini güçlendirmesini, kendini tanımasını, problem çözme, akıl yürütme, planlama, farklı araçları kullanma, zaman kavramını anlama becerilerini ve coğrafi kavram bilgisi kazanmalarını sağlamaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda okul öncesi dönemde coğrafya eğitimi ile ilgili eğitimcilere aşağıdaki öneriler verilebilir;

- Coğrafya eğitiminde çocukların, coğrafi kavramları anlamaları, coğrafi becerileri edinmeleri ve hızlı değişen dünyada değer ve yargılar geliştirebilmeleri için soru-yanıt, gösteri, gezi-gözlem, deney, problem çözme, drama, müzik, sanat ve proje yaklaşımı gibi farklı yöntemlerden yararlanılabilir.
- Okul öncesi dönemde mekan/uzay ve zaman, yerel coğrafya, fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya, doğal çevre ve insan etkileşimi gibi temel bilim alanlarına yönelik olarak eğitimcilere konferanslar, seminerler ve hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir.
- Okul öncesi dönemde coğrafya eğitimine yönelik planlanan etkinliklere ailelerin katılımını sağlayacak düzenlemeler yapılabilir.
- Okul öncesi dönemde coğrafya eğitimine yönelik Milli Eğitim Bakanlığı, üniversiteler sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin işbirliği ile projeler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2004). Coğrafya öğretimi ve yaratıcı düşünce. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (2): 215–223.
- Aktaş-Arnas, Y. (2010). *Okul öncesi dönemde matematik eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Banks, J.A. & Banks, C.A. (1999). *Teaching strategies for the social studies: Decision-making and citizen action* (5th ed.). New York: Longman.
- Barnes, J. (2004). Geography, creativity and place. (Edt: Stephen Scoffham). *Primary Geography Handbook*. Hong Kong: Geographical Association, p: 24-34.
- Başal, H.A. (2005). *Çocuklar için uygulamalı çevre eğitimi*. İstanbul: MORPA Kültür Yayınları.
- Baydil, E. (2001). *Coğrafyaya giriş*. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- Blyth, A. & Krause, J. (1995) *Primary geography: A developmental approach*. London: Hodder & Stoughton.
- Buhan, B. (2006). *Okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve bu okullardaki çevre eğitiminin araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Catling, S. (1993). The whole world in our hands. *Geography*, 78 (4), 340–358.
- Catling, S. (2004). Understanding and developing primary geography. (Edt: Stephen Scoffham). *Primary Geography Handbook*. Hong Kong: Geographical Association, p: 74-94.
- Conway, D. & Painton, P. (2003). Early years geography. (Edt: David Whitebread). *Teaching and Learning in the Early Years*. New York: RoutledgeFalmer.

- Copley, J.V. (2000). *The young child and mathematics*. USA: National Association for the Education of Young Children.
- Çakıroğlu-Wilbrandt, E. (2008). *Okul öncesi dönemde Montessori yöntemi ile kaynaştırma uygulamaları*. Öğretmen El Kitabı. Ankara: Poyraz Ofset.
- David, T. (1999). *Teaching young children*. London: Paul Chapman.
- Doğan-Temur, Ö. & İnan, H.Z. (2011). Investigation of the way kindergarten teachers handle time concepts. *Eurasian Journal of Educational Research*, 43: 217-234.
- Eliason, C. & Jenkins, L. (2003). *A practical guide to early childhood curriculum*. (7th Edition). New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Geographical Association (2003). *Making connections: Geography in the foundation stage- a position statement from the geographical association*. Sheffield: Geographical Association. Web: <http://www.geography.org.uk/download/AUmaking.pdf> adresinden 20.10.2011 tarihinde alınmıştır.
- Güner, İ. (2007). Coğrafyanın gelişimi. (Edt: Hakkı Yazıcı & Kürşat Koca). *Genel Coğrafya*. Ankara: Pegem-A Yayıncılık. s.15-29.
- Hohmann, M. & Weikart, D.P. (2000). *Küçük çocukların eğitimi*. (Çev. S. Saltiel-Kohen & Ü. Ögüt). İstanbul: Hisar Eğitim Vakfı Yayınları.
- Kandır, A. & Kurt, F. (2010). *Proje temelli okul öncesi eğitim programı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Kandır, A. & Orçan, M. (2010). *Okul öncesi dönemde matematik eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Kandır, A., Can-Yaşar, M. & Tuncer, N. (2011). *Okul öncesi dönemde fen eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Kesicioğlu, S. & Alisinanoğlu, F. (2010). Okul öncesi dönemde uzay, geometri ve geometrik şekiller. (Edt: Berrin Akman). *Okul Öncesi Matematik Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, s: 103–120.
- Kızılçaoğlu, A. & Taş, H.İ. (2007). İlköğretim ikinci kademedeki coğrafya eğitimi ve öğretimi: öğrenme alanları ve kazanım boyutu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 16: 93–108.
- Kızılçaoğlu, A. (2006). İlköğretimin birinci kademesinde coğrafya eğitimi ve öğretimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 14: 81–106.
- Kurtuluş, E. (1999). *Okulöncesi eğitim kurumuna devam eden 5–6 yaş grubu çocuklarına yaratıcı etkinlikler yoluyla (zaman kavramı) öğretilmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Lind, K.K. (2005). *Exploring science in early childhood education*. Fourth Edition. New York: Thomson Delmar Learning.
- Mackintosh, M. (2003). The art of geography. *Primary Geographer*, January: 36-37.
- Mackintosh, M. (2004). Images in Geography: using photographs, sketches and diagrams. (Edt: Stephen Scoffham). *Primary Geography Handbook*. Hong Kong: Geographical Association, p: 120-134.
- Martin, F. & Owens, P. (2004). Young children making sense of their place in the world. (Edt: Stephen Scoffham). *Primary Geography Handbook*. Hong Kong: Geographical Association, p: 62-74.
- M.E.B. (2006). *Okul öncesi eğitim programı (36-72 aylık çocuklar için)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü, Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Morrow, L.M. (2007). *Developing literacy in preschool*. New York: Guilford Press.

- Owen, D. & Ryan, A. (2006). *Teaching geography 3-11: The essential guide*. London: Continuum Books.
- Öztürk, M.K. (2010). Okul öncesinde coğrafya ve öğretimi. (Edt: Berrin Akman, Gül den Uyanık Balat, Tülin Güler). *Okul Öncesi Dönemde Fen Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, s: 203-222.
- Palmer, J. & Birch, J.C. (2004). *Geography in the early years*. (2nd Edition). London: Routledge.
- Şahin, C. (1998). *Coğrafyaya giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şahin, C. (2006). *Genel coğrafya*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Tanner, J. (2004). Geography and the emotions. (Edt: Stephen Scoffham). *Primary Geography Handbook*. Hong Kong: Geographical Association, p: 34-48.
- Tian, Z. & Huang, X. (2009). A study of children's spatial reasoning and quantitative reasoning abilities. *Journals of Mathematic Education*, 2(2): 80-93.
- Tuğrul, B. & Güler, T. (2007). Okul öncesi çocuklarına yönelik sosyal çalışma alanında Tarih ve Coğrafya Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3): 29-35.
- Ünlü, M. & Alkış, S. (2006). Okul öncesi öğretmenliği programlarında coğrafya derslerinin gerekliliğinin incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 14: 17-27.
- Ünlü, M. (2001). Okul öncesi eğitim programında öğrencilere kazandırılan coğrafya eğitimi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 3(2): 87-100.
- Wiegand, P. (1993). *Children and primary geography*. London: Cassel.
- Williams C.L. & Johnson J.E. (2005). The Waldorf approach to early childhood education. (Edt: Jaipaul L. Roopnarine & James E. Johnson). *Approaches to Early Childhood Education*. (Fourth Edition). U.S.A.: Prentice Hall, p: 336-362.